

Digital teknologi for sosial kontakt

En deskriptiv studie av de eldste eldres erfaringer med KOMP

Anita Berg og Gunn Eva Solum Myren

Anita Berg, Nord universitet, anita.berg@nord.no

Gunn Eva Solum Myren, Nord universitet

Sammendrag

Denne studien beskriver de eldste eldres erfaringer med bruk av KOMP, en digital kommunikasjonsteknologi for sosial kontakt utviklet for å redusere ufrivillig ensomhet og sosial isolasjon. Empirisk bygger studien på semistrukturerte intervjuer med seks eldre hjemmeboende over 80 år. Gjennom en refleksiv tematisk analyse er funnene gruppert i fire tema: Prisdelt andres initiativ og vilje, tettere kontakt med familien, kontroll og trygghet og impulser og aktivitet i hverdagen. Erfaringene med KOMP er i hovedsak positive, knyttet til deres livssituasjon og sosiale nettverk. Siden KOMP i seg selv er innholdsløs som teknologi vil erfaringene med å ha KOMP være avhengig av om, og hvordan KOMP brukes. Studien viser at erfaringene med KOMP er knyttet til både tilsiktede og utilsiktede funksjoner.

Nøkkelord

Eldste eldre; sosial kontakt; informasjons- og kommunikasjonsteknologi; KOMP; kvalitativ forskning; refleksiv tematisk analyse

Artikkeltype

Fagfellevurdert artikkel

<https://doi.org/10.5672/14.5672>

© Forfattere(n). Denne artikkelen er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse 4.0 Internasjonal](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) lisens.

Introduksjon

I Norge er det en politisk målsetting at eldre skal få mulighet til å bo hjemme lengst mulig uavhengig av sykdom og funksjonsnedsettelse (Meld. St. 15 (2017–2018)). Over halvparten av hjemmeboende eldre i Norge over 80 år bor alene (Utne, 2019). Sosial deltakelse er viktig for helse og velvære sent i livet, men mulighetene for å delta aktivt i samfunnet reduseres med økende alder (Aartsen & Hansen, 2020). Eldre er beskrevet som en sårbar gruppe for ensomhet (Hawkley & Kocherginsky, 2017) som igjen er assosiert med dårlig selvpålevd helse, inaktivitet og økt sykkelighet (Jessen, Pallesen, Kriegbaum & Kristiansen, 2018). Forskning viser at de eldste eldre (80+) som bruker mer tid med sine nære har større sannsynlighet for positive emosjoner i dagliglivet og er bedre rustet til å takle utfordringer enn de som ikke har denne muligheten (English & Carstensen, 2014).

Selv om de eldste eldres bruk av digitale sosiale kommunikasjonsteknologier stadig er økende ligger de fortsatt bak andre aldersgrupper (Hülür & Macdonald, 2020). Det er fortsatt blant de eldste eldre vi finner flest ikke-brukere av digitale tjenester (Slette-meås, Mainsah og Berg, 2018). Anvendelse av digital sosial teknologi kan bidra til økt livskvalitet og styrke sosial tilknytning (Sims, Reed and Carr, 2017; Waycott, Vetere and Ozanne, 2019), men kan også øke sosiale ulikheter og eksklusjon blant de eldste eldre (Neves & Vetere, 2019). Proporsjonalt med økende alder reduseres sannsynligheten for at man tar i bruk ny teknologi (ibid.) noe som kan bidra til å øke det som beskrives som den aldersbaserte digitale kløften. Årsakene til dette er sammensatte, og alder er bare en av forklaringsvariablene (Neves, Waycott & Malta, 2018). Faktorer som redusert mobilitet, nettverk, motivasjon, tilgjengelighet og IT-kunnskaper kan være barrierer for de eldste eldres digitale deltakelse (Baez, Nielek, Casati & Wierzbicki, 2019).

Våre responser på ny teknologi avhenger av både individuelle og miljømessige forhold (Bagayogo, Beaudry & Lapointe, 2013). Samme type teknologi kan derfor fungere ulikt avhengig av hvem som bruker teknologien, hvordan den brukes, brukernes behov og livssituasjon (Pettersen, 2017). De eldste eldre er ingen ensartet gruppe (Neves & Vetere, 2019). Selv om eldre stadig bruker mer teknologi er det fortsatt begrenset forskning om de eldste eldres teknologibruk, teknologiens betydning og forhold som påvirker deres teknologibruk (Khosravi, Rezvani & Wiewiora, 2016; Francis, Ball, Kadylak & Cotten, 2019; Kim, Lee, Won, Barr & Merighi, 2020).

Denne artikkelen ser nærmere på tilpasset teknologi for sosial kontakt gjennom produktet KOMP. KOMP er en enkel datamaskin utviklet av det norske firmaet No Isolation, og er særlig rettet mot eldre som ikke har erfaring med å bruke digitale kommunikasjonsteknologier (Oppedal, Askheim og Haldar, 2019). Produktet søker å bidra til å tette det teknologiske gapet mellom generasjoner, redusere ensomhet og sosial isolasjon (No Isolation, 2020).

KOMP er en digital kommunikasjonsskjerm, på størrelse med en liten TV, som betjenes av brukeren med en knapp (av/på og lyd). Gjennom en applikasjon på telefon/nettbrett kan personer inviteres til å sende bilder, tekstmeldinger og ta kontakt via videosamtale med den som har KOMP- skjermen. I denne studien valgte deltakerne en nærpersion som hjalp dem med å installere KOMP og invitere personer til nettverket. De som er i nettverket bestemmer selv når de tar kontakt, hva de deler, hvor lenge innholdet skal være tilgjengelig og hvorvidt nye personer skal inviteres.

En tidligere undersøkelse av eldres erfaringer med KOMP beskriver denne teknologien som en «*tom teknologi som fylles med innhold og mening i en konkret kontekst, og av relasjonene den medierer*» (Oppedal, Askheim og Haldar, 2019:51). Det er derfor av interesse å se nærmere på hvordan KOMP anvendes og erfares av ulike brukergrupper. Hensikten med denne artikkelen er å beskrive hvilke erfaringer de eldste eldre har med bruk av KOMP.

Metode

En kvalitativ tilnærming er fruktbar når man skal undersøke menneskers erfaringer og perspektiver (Kvale & Brinkmann, 2009). I denne studien ble det benyttet et beskrivende kvalitativt design med semistrukturerte intervjuer (Patton, 2002) med forhåndsbestemte temaer og åpne spørsmål. Oppfølgingsspørsmål ble benyttet aktivt for å følge opp deltakerens fortellinger.

Rekruttering og utvalg

Denne studien er del av et større forskningsprosjekt som studerer erfaringer med implementering av velferdsteknologi sett fra perspektivet til brukere, familie og ansatte. Deltakerne ble rekruttert via helse- og omsorgstjenesten i en kommune i Midt-Norge. Inklusjonskriteriene for deltakelse var; personer som hadde vært i kontakt med hjemmetjenesten, bodde hjemme, hadde nærpersioner bosatt langt unna og kunne ha nytte av KOMP. Aktuelle deltakere ble kontaktet og mottok informasjonsskriv. De som ønsket å delta returnerte samtykkeskjema. Til sammen 10 personer ble rekruttert til å prøve ut KOMP. Av disse var seks hjemmeboende mens fire hadde heldøgns omsorgstilbud i bofellesskap/helseinstitusjon.

Datamaterialet i denne artikkelen er fra de seks hjemmeboende som alle var over 80 år, fem kvinner og en mann i alderen 80-91, gjennomsnitt (M) 85 år. Deltakerne hadde brukt KOMP fra 1-6 (M=3) måneder. Fire bodde alene (enker/enkemann) og to hadde samboere. Alle hadde familie med opptil tre generasjoner knyttet til sin KOMP, mens en hadde venner i tillegg. Alle hadde nær familie bosatt langt hjemmefra og alle hadde egen mobiltelefon. De hadde mellom 7 og 34 (M=13) kontakter lagt til i sitt KOMP nettverk.

I følge Christensen (2015) kan forskningsintervjuer lett forveksles med symmetriske dialoger, noe de ikke er. Prosjektet etterspør ikke

bakgrunnsopplysninger om deltakerne. Det ble derfor gitt tilbud om tilstedeværelse fra en nærpersion om ønskelig. Dette for å utjevne noe av asymmetrien og i tillegg skape trygghet i intervjusituasjonen om en ny teknologi som deltakerne hadde kort erfaring med.

Intervjuene ble gjennomført hjemme hos deltakerne i perioden juni 2019- januar 2020. Alle unntatt en hadde en nærpersion tilstede under hele eller deler av intervjuet. Disse hadde passive roller som støttepersoner, og bidro i samtalen med fakta opplysninger, utdypinger o.a. når deltakerne henvendte seg til dem. Intervjuene varte fra 21 – 44 (M=30) minutter, og ble transkribert ordrett. Kontekst rundt intervjuene ble observert og skrevet ned. Begge forfattere deltok aktivt i alle intervjuer, og vekslet mellom å stille spørsmål og ta notater.

Etiske overveielser

Deltakerne mottok skriftlig og muntlig informasjon om studien. Før intervjuene startet ble hensikten med studien gjentatt, og det ble presisert at det var frivillig å delta på intervjuet, selv om de hadde sagt ja til å ta imot KOMP gjennom prosjektet. Det ble også gitt anledning til å stille spørsmål. Flere hadde spørsmål om de fikk beholde KOMP og om de måtte betale for å ha den. Dette gav anledning til oppklaringer av hva fritt informert samtykke faktisk innebærer og at alle erfaringer, uavhengig av om disse er positive eller negative er viktige for å få mer kunnskap om hvordan det er å ha KOMP hjemme. Det ble presisert at det ikke har vært «kø» for å delta i prosjektet og at de fikk ha KOMP så lenge de ønsket det. Disse spørsmålene fikk oss til å reflektere om en «takknemmelighet» for å få delta i prosjektet kan ha påvirket deltakernes svar. I intervjuene og analysene har vi derfor vært opptatt av å fremme alle erfaringer, både positive og negative.

Alle informanter er anonymisert, inkludert tredje personer (familiemedlemmer/venner). Norsk senter for forskningsdata (NSD, ref. 520138) har vurdert at behandlingen av personopplysninger følger personvernregelverket.

Dataanalyse

Det er gjennomført en tematisk analyse for å beskrive fellestrekk og variasjoner i deltakernes erfaringer med KOMP. Refleksiv tematisk analyse er egnet for å identifisere mønstre i og på tvers av deltakernes fortellinger (Braun & Clarke, 2019). For å ivareta troverdigheten har vi fulgt Braun, Clarke, Hayfield og Terrys (2018) seks trinn for å gjøre refleksive tematiske analyser. Målet i analysearbeidet har vært å ha en refleksiv og åpen tilnærming, og samtidig ivareta en omforent og strukturert fortolkning av datamaterialet. Koder og tema har vært kontinuerlig diskutert av forfatterne og med kollegaer i forskningsgruppen. Sitater er aktivt brukt i resultatdelen for å underbygge analysene. Oversikt over tema og undertema presenteres i tabell 1.

Resultat

Hensikten i denne artikkelen var å beskrive hvilke erfaringer de eldste eldre har med KOMP. Analysen resulterte i fire tema: *Prisgitt andres initiativ og vilje*, *Tettere kontakt med familien*, *Kontroll og trygghet*, og *Impulser og aktivitet i hverdagen*.

Tabell 1. Oversikt over tema og undertema

Tema	Undertema
Prisgitt andres initiativ og vilje	Avhengig av å få tilbud om KOMP og at KOMP faktisk brukes
	Andre som premissleverandører for bruk
Tettere kontakt med familien	Følge med oppvekst til barnebarn og oldebarn
	Ta del i familiens hverdagsliv
	Delta sammen med familien i sanntid
Kontroll og trygghet	Kan «overvåkes» av familien
	Kilde til informasjon om familien
Impulser og aktivitet i hverdagen	Muliggjør nye samtaler
	Aktiverer minner

Prisgitt andres initiativ og vilje

Deltakerne var avhengig av å få et tilbud om KOMP siden ingen av dem kjente teknologien fra før. Når de først fikk KOMP var de også avhengige av at personene som var knyttet til nettverket brukte applikasjonen. På denne måten andre premissleverandører for bruk av teknologien, og de som hadde KOMP ble passive mottakere prisgitt andres initiativ og vilje til kontakt.

Avhengig av å få tilbud om KOMP og at KOMP faktisk brukes.

Ingen av deltakerne hadde hørt om KOMP tidligere, og noen gav uttrykk for skepsis. En deltaker sa: *“Jeg er redd for det som er fremmed, at de skal prakke på meg noe jeg ikke kan”*. Etter å ha fått informasjon om hva KOMP var og de hadde fått egne erfaringer, uttrykte de fleste at de var godt fornøyde med KOMP og at den var enkel i bruk: *“Det er det likeste jeg har fått på mine gamle dager.... Det er helt enkelt. Du trenger ikke å gjøre noe”*.

Deltakerne var avhengig av at de som hadde applikasjonen brukte den. En sa: *“Jeg er fryktelig heldig med den familien jeg har, for de er veldig ivrig på å sende til meg...(…).... hadde jeg sittet med tom skjerm så hadde det vært trasig”*.

Dersom de eldre ikke ønsket å ta imot videosamtale, kunne de enkelt slå av KOMP ved å vri på “av og på” knappen. Ingen hadde imidlertid benyttet denne muligheten. Tvert imot sa en: *“Jeg har aldri sagt at det ikke passer å snakke akkurat nå, uansett*

hva jeg holder på med. Om jeg har vært så tissatrengt at jeg holder på å sprekke så har jeg ikke sagt det”.

Å være passiv mottaker ble av flere oppfattet som positivt. De var imidlertid bevisst på å uttrykke takknemlighet for at familien tok seg tid til å sende bilder eller ringe til KOMP.

Andre som premissleverandører for bruk

Det var ingen av deltakerne som ga direkte uttrykk for at de selv ønsket å bestemme hvem som skulle være med i KOMP nettverket. Under intervjuene viste det seg at alle med KOMP applikasjonen, og ikke bare nærpersionene som hadde tatt på seg ansvaret for å være administrator, kunne legge til personer i nettverket. Hos en av deltakerne medførte dette at en person ble lagt til som ikke var en del av familien på “morssiden” som de øvrige i nettverket var. Dette reagerte et av barnebarna på, og “truet” med å trekke seg ut og ikke dele bilder av oldebarna. Vedkommende fra “farssiden” ble derfor ekskludert. Deltakeren fortalte at hun hadde stor forståelse for dette, samtidig som hun hadde lyst til å ha kontakt med denne delen av familien.

I forhold til varighet på bildene som ligger på KOMP sa en:

“..de som tar bildet da, de bestemmer hvor lenge jeg skal ha det på KOMP”, mens en annen sier: “Enkelte (bilder) kunne jeg ha tenkt meg å ha, men det er nå så da. Men,- jeg skjønner at det ikke går an”.

Disse eksemplene illustrerer at de som hadde KOMP var prisgitt andre i familien som premissleverandører for hvem som skulle være i nettverket, til hva og hvordan KOMP ble brukt. Flere av de eldre sa at de kunne si fra, f.eks. om det var noen bilder de kunne tenke seg, eller om de ønsket om flere bilder. Det syntes imidlertid som om at avgjørelser i all hovedsak ble gjort av familien, og ikke av den eldste eldre selv.

Tettere kontakt med familien

Deltakerne opplevde at de fikk tettere kontakt med familien gjennom KOMP. Opplevelsen av tettere kontakt knyttet de til det å kunne følge barnebarn/oldebarns utvikling på en måte de tidligere ikke hadde mulighet til. De trakk frem at de fikk innblikk inn i familiens hverdagsliv, her og nå, - uten å være fysisk tilstede. Familiebegivenheter de ellers ikke hadde mulighet til å delta på ble også mulig å følge i sanntid via KOMP. Ingen av deltakerne kunne fortelle at KOMP hadde erstattet besøk eller telefonsamtaler, men at de fikk muligheten til “å være sammen med familien” på en annen måte.

Følge med oppvekst til barnebarn og oldebarn

Alle hadde barnebarn og oldebarn som bodde langt unna, og hadde derfor lite fysisk kontakt med dem. Ved å få bilder eller videosamtaler via KOMP kunne de likevel følge barnas utvikling fra de var små og oppleve å bli kjent med dem.

En fortalte: *“Også ringer hun i XXXXXX (...) og vi prater da (...) og hun lille, hun kommer med handa. Hun skal ta meg i handa (...) Jeg hadde ikke kommet til å se henne dette halvåret, så det blir noe annet. Og dermed så kjenner jo ungen meg også når vi møtes”*.

De fortalte også at de fikk tettere kontakt med de eldste barnebarna: *“Jeg får mer kontakt med ungdommene også, for de er så dyktige til å sende bilder”*.

Flere av deltakerne vinket mot bildene som rullet over skjermen da bilder av barnebarn og oldebarn kom opp under intervjuene.

Ta del i familiens hverdagsliv

Gjennom bilder og videosamtaler på KOMP opplevde de eldre at de fikk ta del i hverdagslivet til familien, spesielt til egne barn. Denne erfaringen var først og fremst knyttet til hverdagslivet, det som skjedde her og nå. De fortalte at de fikk bilder fra dagliglivet. Det kunne eksempelvis være bilder fra høytider, matlaging, bærturer og kjæledyr.

En annen deltaker sa at hun ikke kunne besøke barnebarnet og se hjemmet hennes. Når barnebarnet ringte til KOMP og gikk rundt i huset med mobilen opplevde hun likevel: *“at jeg har vært hjemme hos henne også”*.

Delta sammen med familien i sanntid

Gjennom KOMP hadde de eldre mulighet for å delta gjennom å motta bildeserier eller videosamtaler når noe skjedde i familien som de ønsket å være med på. For en av de eldre var ikke dette spesielt nevneverdig i og med at hun var mobil og hadde en samboer som tok henne med om hun skulle delta på noe spesielt.

Å bli oppringt via KOMP fra kjente steder kunne nesten gi opplevelsen av å være der selv. En av dem fortalte om da barnebarnet ringte fra en fjelltopp: *“Ja, jeg var der jeg også, på fjelltur i år. Jeg kjente jo lukta. Så tenkte jeg, der ser du hva fantasien gjør”*. De kunne også «være med» på det som skjedde slik som fotballkamper og svømmestevner i sanntid: *“Når barnebarna er med på stevner så får jeg se de svømme, da roper jeg: heia, heia, heia!”*.

Bildeserier kunne ha noe av den samme funksjonen: *“Nå er det den barnedåpen de har holdt på å sende nå da. De sendte hele barnedåpen. I kirken også. Ja, det var barnebarnet som tok bilder”*. Ved at personer i KOMP nettverket tok kontakt hvis det var selskaper eller andre viktige hendelser i familien kunne de få en opplevelse av fellesskap med familien selv om de ikke var fysisk tilstede. En av dem hadde blitt oppringt i sitt eget selskap av andre i KOMP nettverket slik at vedkommende kunne delta sammen med familien.

Kontroll og trygghet

Deltakerne beskrev at KOMP gav nye muligheter for å skaffe seg informasjon om hva som skjedde på begge sider av skjermen. Dette kunne være at familien fikk nye muligheter til å «overvåke dem fra avstand». Samtidig kunne deltakerne benytte KOMP som en kilde til informasjon om familien som de tidligere ikke hadde tilgang på.

Kan «overvåkes av familien»

Alle deltakerne hadde erfaring med at KOMP ble brukt til å «følge med dem». Å vite at de ble «fulgt med på» ble sett som en trygghet i tilfelle noe skulle skje dem, og ble fortolket som omtanke. Denne overvåkingen fungerte på to måter. Først ved at personer i KOMP nettverket kunne sjekke om KOMP var påslått eller ikke gjennom sin applikasjon. En av deltakerne fortalte: *”Datteren min sier: Jeg ser nå om du er hjemme eller ikke”*.

Den andre formen for kontroll var via videosamtale hvor kamera automatisk slås på når noen ringer. Den som ringte kunne da se om de var «på plass» eller ikke: *” Hvis de ikke ser meg i stolen så roper de: Hvor er du Mimmi?”*. I tillegg ble denne «funksjonen» også benyttet når familie som vanligvis var innom, var bortreist. En av deltakerne sa: *”Datteren min ringer hver kveld når hun er på hytta for å se at jeg er i orden. Da må jeg vise hele fjeset mitt for henne...(…)... hun vil se at jeg puster normalt”*.

Kilde til informasjon om familien

KOMP var en kilde til informasjon om familien gjennom bilder og videosamtaler. En av dem som alltid hadde hatt god kontroll og oversikt over familien fortalte at KOMP hadde gitt henne tilbake noe av denne muligheten, ved at hun kunne følge opp det hun så på bildene og i videosamtalene:

” Jeg er kjempeglad for at jeg har den, og så legger jeg meg delvis borti vet du. Det kan hende seg. Hvis de [oldebarna] har en prikk eller noe – “er det noen som har vært hardhendt med deg”? Det var broren som hadde klønt. ”

Kontrollen kunne gå begge veier, og sees som en funksjon i KOMP som brukerne hadde funnet frem til. Denne kontrollen gikk i hovedsak en vei ved at de eldste eldre kunne «overvåkes» via KOMP applikasjonen, gitt at personer i nettverket delte mye informasjon fra sine liv slik de eldre kunne oppleve mer «kontroll» på familien.

Impulser og aktivitet i hverdagen

Å få KOMP gav deltakerne tilgang til nye impulser og aktiviteter i hverdagen. Dette ved at deltakerne fikk mulighet for nye samtaler med personer utenfor KOMP nettverket, og gjennom aktivering av minner.

Muliggjør nye samtaler

Å ha KOMP genererte samtaler om hva KOMP var når de fikk besøk. Bildene på KOMP kunne gi grunnlag for samtaler og å ha noe «nytt» å fortelle fra eget liv:

”Jeg bruker å sette den på når jeg har jo hjemmesykepleien som er her og drypper øynene mine. Da bruker jeg å vise de ungene mine og hunden vår og alt det der...De synes det er veldig artig, og jeg synes det er veldig artig selv å vise dem det”.

KOMP hjalp de eldre til å ha noe å vise frem og fortelle fra sitt liv selv om de ikke lengre var så mye utenfor huset. På den måten kunne KOMP stimulere til samtaler ved å gjøre det lette å ha «noe å fortelle» eller spørre om for de som kom på besøk.

Aktiverer minner

For flere var det å se på KOMP en sysselsetting i seg selv: «Før kunne jeg ha på TV hele dagen, men det gjør jeg ikke lengre» forteller en deltaker.

Tilsendte bilder på KOMP kunne være både nye og gamle: Som en av enkene fortalte: “Nå har de begynt å sende fra gamle dager også,...de sender mange bilder av mannen min. Det synes jeg er kjempemessig”. Flere forklarte at dette var positivt og ga et innhold i dagene: «Når det blir kjedelig, så setter jeg på denne [KOMP] og har noe å se på, noen minner og...så det er litt godt». Gamle bilder kunne vekke gode minner, men også være sårt ved at de ble påmint fortiden og tidligere tap i livet. En av deltakerne hadde gitt beskjed om at hun ikke ønsket, eller hadde interesse av, gamle bilder: «Det blir for mye når du ser det hver dag, jeg gjorde det [takket ja til KOMP] for å se ungene vet du».

Drøfting

Denne studien viser at de eldste eldres erfaringer med KOMP er kontekstuell og flerdimensjonal. Erfaringene med KOMP er kontekstuelle ved at de avhenger av omgivelsenes interesse for og bruk av KOMP. Erfaringene var flerdimensjonal gjennom å være knyttet til sosiale, psykologiske og kognitive forhold hos den eldste eldre.

Kontekstuelle erfaringer med KOMP

Erfaringene med KOMP var tett knyttet til deltakernes livssituasjon og deres eksisterende nettverk. Helt fra å få tilbud om, og tilgang til KOMP, til hvordan og hvor mye KOMP brukes. Fordelen med KOMP, gitt positive erfaringer, kan derfor

være muligheten for mer og tettere kontakt med allerede etablert nettverk. Vår undersøkelse understøtter funnene til Oppedal m.fl. (2019) som fant at KOMP fungerte best for de med et utstrakt sosialt nettverk og som hadde gode familierelasjoner. Tilpasset kommunikasjonsteknologi som ikke brukes har potensiale for å øke opplevelse av sosial isolasjon og eksklusjon (Neves & Vetere, 2019). Selv om dette ikke var tilfelle hos deltakerne i denne studien, var dette noe de selv var bevisste på. Som «passive mottakere» var de eldste eldre prisgitt andres vilje til å bruke KOMP. De var derfor påpasselige med å uttrykke takknemlighet for å bli kontaktet og få tilsendt bilder. Lite bruk, eller store svingninger i bruk av KOMP kan bidra til følelsen av å bli glemt. Dersom ingen bruker applikasjonen vil skjermen «gå i svart».

De som tilknyttet KOMP via applikasjonen, og de som forespør andre om å delta, er premissleverandører både for hvem som skal være tilknyttet KOMP, hvilket innhold som deles og hvordan KOMP brukes. Den som tilrettelegger for bruken av KOMP får dermed en sentral rolle som portvakt (Hänninen, Taipale & Korhonen, 2018). Innhold som deles er tilgjengelig for alle tilknyttet KOMP, med mindre det aktivt legges restriksjoner for dette. Holdningen til hva og hvor mye man vil dele av eget liv, og til hvem vil være styrende for bruken av KOMP, slik det er i andre sosiale digitale kommunikasjonsverktøy (Lüders & Brantzæg, 2016). Gitt at det er aktive brukere av KOMP applikasjonen som deler innhold og tar kontakt, kan KOMP være et positivt bidrag til å styrke etablerte relasjoner og gi meningsfylt innhold i hverdagen til de eldste hjemmeboende eldre, på lik linje med andre sosiale digitale kommunikasjonsverktøy (Chen & Schultz, 2016; Coelho, Rito & Duarte, 2017).

Flerdimensjonale erfaringer med KOMP

Studien viser at erfaringene med KOMP er knyttet til sosiale, psykologiske og kognitive dimensjoner i livet. Vi vil nå se nærmere på hvordan resultatene i studien er flerdimensjonale.

Sosial dimensjon

KOMP føyer seg inn blant teknologier som kan fremme sosial deltakelse sent i livet. Sosial kontakt er imidlertid i seg selv ikke er ensbetydende med å ikke føle seg ensom (Waycott, Vetere & Ozanne, 2019). KOMP kan som tilpasset informasjons- og kommunikasjonsteknologi fungere forebyggende for sosial isolasjon og ensomhet blant de eldste eldre ved at man kan oppleve en tettere kontakt og større nærhet, og på denne måten fungere sosialt berikende. Dette er i tråd med Chen og Schultz (2016) som fant at ulike informasjons- og kommunikasjonsteknologier generelt kunne bidra til tettere kontakt med sitt nettverk, og da spesielt barnebarn. Personlige relasjoner til perifere deler av nettverket, som yngre familiemedlemmer, kan på denne måten styrkes.

Det er flere eksempler på tilpassede digitale kommunikasjonsverktøy designet slik at de kan benyttes av de eldste eldre for å styrke relasjonen til betydningsfulle andre (Waycott et al. 2019) og at de kan føle seg mer engasjerte i sine familier og oppleve styrkede relasjoner til slektninger langt unna (Neves, Franz, Judges, Beermann & Baecker, 2017). Dette forutsetter imidlertid aktive bruk av kommunikasjonsverktøyet fra nettverkets side (Neves et al. 2019). En svakhet med KOMP, slik som andre enveis kommunikasjonsteknologier designet for eldre, er at disse forsterker eldre som passive mottakere. Dette fordi de eldste selv ikke kan bruke teknologien til å ta kontakt og være aktive bidragsytere i nettverket (Waycott et al. 2019).

Ved at KOMP er designet slik at den ikke krever annen kompetanse enn å slå av og på, vil ikke de som har KOMP selv være premissleverandører for hvem man ønsker å ha i nettverket. Dette kan medføre at de eldste eldre risikerer å komme i et lojalitetsdilemma dersom personene i nettverket har ulike interesser. Dette funnet sammenfaller med fagpersonenes vurderinger i Oppedal m.fl. (2019:46) som beskriver at KOMP kan fungere som en brannfakkell og sette fyr på underliggende konflikter. Måten KOMP er designet på kan forsterke de eldste eldres avhengighet av andre for digital sosial kontakt.

Psykologisk dimensjon

Alle deltakerne hadde erfaring med at familien benyttet KOMP til å følge med på dem, først og fremst ved å sjekke om de hadde KOMP på eller av via sine applikasjoner. KOMP ble også benyttet for å sjekke tilstedeværelse og helsetilstand gjennom videosamtale. Denne informasjonen sammenholdt familien med kunnskap om deres daglige rutiner og helsetilstand. På den måten ble KOMP benyttet som en trygghets- og sikkerhetsteknologi, beskrevet av Knutshaug og Nakrem, (2017, s 19) som “...løsninger for digitalt tilsyn som tilbys for å øke trygghet og sikkerhet i hjemmet”. En slik «digital overvåking» i eget hjem var en kontroll de eldre kun hadde mulighet til å unngå hvis de ikke hadde KOMP på. Tøndel (2018) hevder at omsorg og teknologi ikke er motsetninger, men kan bidra til gode eller dårlige omsorgserfaringer. I denne studien var de eldre kjent med at familien «fulgte med» og dette ble fortolket positivt som omsorg. For de som bodde alene kunne «følge med-funksjonen» oppleves en ekstra trygghet i hverdagen. Samtidig ble det også oppfattet som noe de måtte innfinne seg med så lenge de hadde KOMP, og noe de ikke kunne velge bort.

Enkelte av de eldste eldre trakk frem at de selv, gitt den informasjonen de fikk via KOMP, hadde større muligheter til å «følge med på» familien enn det de hadde tidligere. Gjennom å bruke en felles kommunikasjonsteknologi som KOMP, kan det se ut til at familiene blir mer engasjert i hverandre (Neves et al., 2018). Med andre ord aksepteres “overvåkingen”, nettopp fordi de selv fikk en gevinst med å kunne ta større del i familiens hverdagsliv. Bevisstheten på denne muligheten kan

ha betydning for hvem som knyttes til KOMP nettverket, og viser at KOMP, som annen teknologi, også har andre bruksområder enn tilsiktet (Pettersen, 2017).

Kognitiv dimensjon

Både det å ha KOMP hjemme og innholdet på KOMP var ifølge deltakerne ofte samtaleemne når de fikk besøk eller hadde kontakt med familie og bekjente. Slike samtaler kunne være initiert av deltakerne selv ved at de ville vise frem innholdet på KOMP og kunne bidra med noe nytt inn i samtalen. I følge Waycott et al. (2019) kan denne måten å bruke teknologi på bidra til at eldre kjenner seg mer verdifull og verdsatt av andre, også utenfor familienettverket. Samtaler om KOMP og innholdet på KOMP kunne være initiert ved at andre som f.eks. kom på besøk kunne bruke stille spørsmål om KOMP, og på denne måten stimulere kognitiv aktivitet i sosiale sammenhenger.

For de fleste deltakerne, som satte pris på bilder, fungerte KOMP også som en «hukommelseshjelp». Ved ensomme stunder kunne de se på gamle bilder som hjalp dem til å gjenkalle minner. Evnen til å gjenkalle minner synker med alderen. Gjenkalling av gode minner kan ha en identitetsbevarende funksjon (Heap, 2012) og ivareta mental helse (Solheim, 2015).

Studiens styrker og begrensninger

Dette er en av få studier som beskriver de eldste eldres egne erfaringer med tilpasset teknologi for sosial kontakt. Studien beskriver både tilsiktede, og utilsiktede virkninger og funksjoner ved bruk av KOMP. De utilsiktede funksjonene er ikke nødvendigvis uheldige, men viser til at teknologi som er bestemt for et gitt formål også kan ha både positive og negative effekter (Hofmann, 2010). Studien har imidlertid et begrenset antall deltakere som hadde kort erfaring med bruk av KOMP. Det er derfor nødvendig med studier som kan komplementere, utdype og etterprøve funnene. Denne studien ble gjennomført før utbruddet av COVID-19 pandemien. Studien bidrar derfor med kunnskap om hvordan bruk av digital sosial teknologi fungerer for de eldste eldre i en situasjon uten krav om sosial distansering.

Konklusjon og implikasjoner

Siden KOMP er en tilpasset enveis kommunikasjon, er de avhengige av andres initiativ og bruk av KOMP. Deltakerne i denne studien hadde i all hovedsak positive erfaringen med KOMP. Hvorvidt KOMP erfares positivt eller negativt vil imidlertid avhenge av behovene og livssituasjonen til de som har KOMP og deres sosiale nettverk. For at teknologien skal kunne fremme sosial deltakelse og forhindre isolasjon og ensomhet er det avgjørende at KOMP brukes og hvordan den brukes. Hvis ikke kan KOMP ha motsatt effekt ved å øke følelsen av å være «glemt», utenfor og priggitt andre. Dette understøtter funnene hos Oppedal m.fl. (2019) ved at KOMP som teknologi kun kan styrke allerede etablerte sosiale relasjoner, og på denne måten forsterker det som allerede er der fra før. Det vil derfor være viktig å

ikke bare se på den enkeltes behov, men også ressursene og holdningene i det sosiale nettverket når KOMP vurderes av og for de eldste eldre.

Det vil videre være viktig å avklare hvem sitt nettverk KOMP skal være, og hvem som skal være del av et slikt KOMP nettverk. Med mindre den som har KOMP selv ikke kan legge premissene for hvem som skal tilknyttes denne teknologien vil bredden i nettverket kunne begrenses av enkeltpersoners velvilje. Dette kan potensielt sette den som har KOMP i lojalitetskonflikter dersom det er ulike ønsker om bruken. KOMP kan ikke erstatte annen sosial kontakt, og det vil derfor fortsatt være viktig å tilrettelegge for at de eldste hjemmeboende har tilgang til fysiske arenaer for sosial kontakt, særlig siden nettverket minker med alderen.

Studien viser at det er behov for forskning som gir kunnskap om langtidserfaringene og individuelle og miljømessige forhold som påvirker bruk av tilpasset teknologi for sosial kontakt for personer i ulike livssituasjoner. Gitt implementering av digitale sosiale teknologier i helse- og velferdstjenestene, vil det være behov for forskning som adresserer faglige og etiske problemstillinger. Videre vil kunnskap fra perspektivene til pårørende og tjenesteytere være viktig for økt forståelse av muligheter og utfordringer i bruk av tilpasset digital teknologi for sosial kontakt.

Litteratur

- Aartsen, M. & Hansen, T. (2020). Social Participation in the Second Half of Life. I Rattan, S. (Red.), *Encyclopedia of Biomedical Gerontology* (s. 247-255). Academic Press.
- Baez M., Nielek R., Casati F., Wierzbicki A. (2019). Technologies for Promoting Social Participation in Later Life. I Neves B., Vetere F. (Red), *Ageing and Digital Technology*. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3693-5_17.
- Bagayogo, F., Beaudry, A., & Lapointe, L. (2013). Impacts of IT acceptance and resistance behaviors: A novel framework. ICIS 2013 proceedings. Hentet fra <https://aisel.aisnet.org/icis2013>
- Braun V., Clarke V., Hayfield N., & Terry G. (2018). Thematic Analysis. I Liamputtong P. (Red.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2779-6_103-1.
- Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on Reflexive Thematic Analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 11 (4), (s.589-97).
- Chen Y.R.R., Schulz P.J. (2016). The Effect of Information Communication Technology Interventions on Reducing Social Isolation in the Elderly: A Systematic Review. *Journal of medical internet research* 18(1) <https://doi.org/10.2196/jmir.4596>
- Christensen, G. (2015). Power, ethics and the production of subjectivity in the group interview, *International Journal of Multiple Research Approaches*, 9 (1), 73-86. <https://doi.org/10.1080/18340806.2015.1157846>

- Coelho, J, Rito, F. & Duartye,C. (2017) You, me & TV – Fighting social isolation of older adults with facebook, TV and multimodality. *International Journal of Human Computer Studies*, 98, s. 38-50.
- English T., & Carstensen L.L. (2014). Selective narrowing of social networks across adulthood is associated with improved emotional experience in daily life. *International Journal of Behavioral Development* 38(2), 195-202. <https://doi.org/10.1177/0165025413515404>.
- Francis, J., Ball, C., Kadylak, T. & Cotton, S. (2019). *Ageing in the Digital Age: Conceptualizing Technology Adoption and Digital Inequalities* (s. 35-49), I Neves B., Vetere F. (Red.), *Ageing and Digital Technology. Designing and Evaluating Emerging Technologies for Older Adults*, Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3693-5_3
- Hawkey, L. C., & Kocherginsky, M. (2017). Transitions in Loneliness Among Older Adults: A 5-Year Follow-Up in the National Social Life, Health, and Aging Project. *Research on Aging*, 40 (4). 365-87. <https://doi.org/10.1177/0164027517698965>
- Hänninen, R., Taipale, S. & Korhonen, A. (2018). Refamilisation in the broadband society-the effects of ICTs on family solidarity in Finland. *Journal of Family studies*. <https://doi.org/10.1080/13229400.2018.1515101>.
- Heap, K. (2012). *Samtalen i eldreomsorgen: Kommunikasjon, Minner, Kriser, Sorg*. (4. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2018) *Leve hele livet - En kvalitetsreform for eldre*. Meld.St. 15 (2017-2018). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-15-20172018/id2599850/>
- Hofmann, B. (2010). *Etiske utfordringer med velferdsteknologi*. Notat fra Kunnskapssenteret. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjensten.
- Hülür, G., & Macdonald, B. (2020). Rethinking social relationships in old age: Digitalization and the social lives of older adults. *The American psychologist*, 75(4), (s. 554–566). <https://doi.org/10.1037/amp0000604>.
- Jessen, M. A. B., Pallesen, A.V.J., Kriegbaum, M. & Kristiansen, M. (2018). The Association between Loneliness and Health - a Survey-based Study among Middle-aged and Older Adults in Denmark. *Aging & Mental Health* 22 (10), 1338-343. <https://doi.org/10.1080/13607863.2017.1348480>
- Kim,j., Lee,h.Y., Won,C.R., Barr,T., & Merighi, R.J. (2020). Older adults' technology use and its association with health and depressive symptoms: findings from the 2011 National Health and Aging Trends Study. *Nursing Outlook* 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.outlook.2020.05.001>.
- Knutshaug, T.J. & Nakrem, S. (2017). *Velferdsteknologi-hva hvorfor og hvordan? I Velferdsteknologi i praksis. Perspektiver på teknologi i kommunal helse- og omsorgstjeneste* s. 15-33. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Khosravi, P., Rezvani, A., & Wiewiora, A. (2016). The impact of technology on older adults' social isolation. *Computers in Human Behavior* 63, 594–603. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.092>.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det Kvalitative Forskningsintervju*. (2. utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lüders, M. & Brantzæg, P.E. (2016). Når alt sosialt blir flyktig- En kvalitativ studie av hvordan eldre opplever sosiale medier. *Norsk medietidsskrift* Vol.22(2), p.2-18.
- Neves, B.B. & Vetere, F. (2019). (Red.). *Ageing and Digital Technology: Designing and Evaluating Emerging Technologies for Older Adults*. Singapore: Springer Nature.
- Neves, B.B., Waycott, J., & Malta, S. (2018.) Old and Afraid of New Communication Technologies? Reconceptualising and Contesting the 'age-based Digital Divide'. *Journal of Sociology* 54(2), 236-48.
<https://doi.org/10.1177/1440783318766119>
- Neves, B.B. Franz, R., Judges, R., Beermann, C., Baecker, R. (2017). Can Digital Technology Enhance Social Connectedness Among Older Adults? A Feasibility Study. *Journal of Applied Gerontology*. 38(1),49-72.
<https://doi.org/10.1177/0733464817741369>
- No Isolation (2020). Hentet fra <https://www.noisolation.com/no/about-us/>.
- Oppedal, B., Askheim, C. og Haldar, M. (2019). *Erfaringer med KOMP som velferdsteknologi*. Skriftserie 2019 nr. 3. OsloMet-Storbyuniversitet.
- Patton, M.Q. (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. (3rd ed.) Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Pettersen, I.N. (2017). Design for endring av praksis. I Nakrem, S og Sigurjónsson (Red.). *Velferdsteknologi i praksis*. s. 34-50. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Sims, T., Reed A.E., & Carr, D.C. (2017). Information and Communication Technology Use Is Related to Higher Well-Being Among the Oldest-Old. *Journals of Gerontology series B-Psycological Sciences and Social Sciences* 72(5):761-770. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbw130>
- Slettebakk, D., Mainsah, H. og Berg, L. (2018). *Eldres digitale hverdag. En landsdekkende undersøkelse om tilgang, mestring og utfordringer i informasjonssamfunnet*. Oppdragsrapport nr. 18-2018. Forbruksforskningsinstituttet SIFO OsloMet – storbyuniversitetet.
- Solheim, K.V. (2015). *Demensguiden. Holdninger og handlinger i demensomsorgen*. (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tøndel, G. (2018). Omsorgens materialitet: trygghet, teknologi og alderdom. *Tidsskrift for omsorgsforskning* 3(4). <https://doi.org/10.18261/ISSN.2387-5984-2018-03-11>
- Utne, H. (2019). *En av tre eldre bor alene*. Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/1-av-3-eldre-bor-alene>
- Waycott, J. Vetere, F. & Ozanne, E. (2019). Building Social Connections: A Framework for Enriching Older Adults' Social Connectedness Through Information and Communication Technologies. I Neves B., Vetere F. (red) *Ageing and Digital Technology. Designing and Evaluating Emerging Technologies for Older Adults* (s. 65-82) Singapore: Springer Nature.